

Mahbuba ISMOILOVA,

Shahrisabz davlat pedagogika instituti,
“San’atshunoslik” kafedrası professori v.b.,
pedagogika fanlari nomzodi, O’zDK doktoranti (DSc)

SAODAT QOBULOVA – MILLIY OPERA SAHNASINING BETAKROR MALIKASI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o’zbek vokal san’ati namoyondasi Saodat Qobulovaning noyob lirik-koloraturali soprano ovozi bilan xalq va professional musiqa an’alarini muvaffaqiyatli uyg’unlashtirib, o’ziga xos ijrochilik maktabini yaratganligi haqida yetarli ma’lumotlar keltirilgan. Maqolada uning talim olish jarayoni, sahna mahorati, o’zbek va chet el operalaridagi rollarni va ariyalarini mohirona ijro etganligi haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so’zlar: lirik-koloraturali soprano, musiqa saboqlari, o’zbek vokal san’ati, milliy musiqa madaniyati, o’zbek xalq qo’shiqlari, opera ijrochiligi.

Аннотация. В данной статье представлена достаточная информация об уникальном лирически-колоратурном сопрано узбекской вокалистки Саодат Кобуловой, которая успешно объединила народные и профессиональные музыкальные традиции и создала собственную уникальную исполнительскую школу. В статье подробно описан ее образовательный процесс, сценическое мастерство и интересы в мировом вокальном искусстве.

Ключевые слова: лирически-колоратурное сопрано, уроки музыки, узбекское вокальное искусство, национальная музыкальная культура, узбекские народные песни, оперное представление.

Abstract. This article provides ample information about the unique lyrical coloratura soprano of Uzbek vocalist Saodat Kobulova, who successfully combined folk and professional musical traditions and created her own unique performance school. The article details her educational process, stagecraft, and interests in global vocal art.

Keywords: lyrical coloratura soprano, music lessons, Uzbek vocal art, national musical culture, Uzbek folk songs, opera performance.

O’zbekiston san’ati tarixida yorqin iz qoldirgan ko’plab san’atkorlar orasida Saodat Qobulovaning nomi alohida o’rin tutadi. U o’zining betakror ovozi, yuksak mahorati va sahnaviy obrazlari bilan na-faqat O’zbekistonda, balki xalqaro miqyosda ham katta shuhrat qozongan. Uning ijodiy merosi milliy operaning shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etib, keyingi avlod san’atkorlari uchun ilhom manbai bo’lib xizmat qilmoqda. Uning ijodi milliy musiqa madaniyatida katta ahamiyatga ega bo’lib, o’zbek xalqining musiqa an’alarini zamonaviy uslublar bilan birlashtirib, o’zining alohida maktabini yaratdi.

Saodat Qobulova 1925-yili Marg’ilonda tug’iladi. U ilk musiqa saboqlarini musiqani sevuvchi otanasidan olgan. Bolalik chog’idayoq u dutor chalishni va xalq professional san’ati ustalaridan

eshitgan qo’shiqlarni kuylashni o’rgangan [3, c. 16]. Shu asnoda Saodatda kelajakdagi professional faoliyati uchun asos bo’ladigan omillar rivojlana boshlagan, jumladan: musiqiy eshitish qobiliyati, ritm hissi, xotira va ijro etayotgan asarga emotsional ta’sirchanlik. Uning ijrochilik mahorati Marg’ilondagi qishloq teatrining konsert brigadasida, mashhur o’zbek milliy musiqasi xonandalari Jo’raxon Sultonov va Ma’murjon Uzoqov rahbarligida muntazam ravishda rivojlanib borgan.

“Saodat Qobulova 16 yoshidan boshlab Muqimiy nomidagi musiqali drama teatrida faoliyat yurita boshladi. Uning ijodiy faoliyatining shakllanishiga o’zbek milliy musiqasining yorqin namoyandalaridan biri To’xtasin Jalilovning mehnatlari katta bo’ldi” [2, 71–72-bb.]. Saodat

Qobulovaning ijodi o'zbek xalq musiqa an'analarini zamonaviy tomonga burishda muhim rol o'ynadi. U o'z repertuarini an'anaviy xalq qo'shiqlari, klassik asarlar va zamonaviy kompozitsiyalar bilan boyitgan lirik-koloraturali soprano ovozi sohibasidir.

Saodat Qobulova o'zbek xalq va chet el vokal ijodining eng nozik tomonlarini o'rganadi va akademik xonandalik maktabi bilimlarini o'zida uyg'unlashtiradi. Bu unga o'zbek xalq qo'shiqlarini, Yevropa, rus va o'zbek kompozitorlarining romanslarini, shuningdek, o'zbek mumtoz musiqasi durdonalari bo'lmish "Iroq", "Bayot", "Dugoh", "Iroqi Buxoro" kabi asarlarni ijro etish imkonini beradi. Natijada, Saodat Qobulova eng murakkab asarlarni ham muvaffaqiyatli ijro etib ko'pchilikni hayratga soladi.

U.D.Puchchinining "Chio-Chio-San" operasidan Batterflyay, J.Bizening "Marvarid izlovchilar" operasidan Leyla, Dj.Rossinining "Sevilya sartaroshi" operasidan Rozina, Dj.Verdining "Traviata" va "Rigoletto" operalaridan Violetta va Djilda kabi jahon opera dasturidagi eng murakkab obrazlarni ham a'lo darajada ijro etgan.

Bundan tashqari u o'zbek kompozitorlari operalarida ham asosiy rollarni muvaffaqiyatli ijro etgan, shu jumladan: T.Jalilov va B.Brovtsinning "Tohir va Zuhra" operasida Zuhra, R.Gliyer va T.Sodiqovning "Gulsara" operasida Asal, Y.Rajabiy va D.Zokirovning "Zaynab va Omon" operasida Huri, S.Yudakovning "Maysaraning ishi" operasida Oyxon, M.Ashrafiyning "Dilorom" operasida Dilorom va boshqa rollarni ijro etgan.

Saodat Qobulovaga T.Jalilov va K.Yashinning "Nurxon" nomli musiqali dramasida Nurxon obrazini ijro etishi katta muvaffaqiyat olib keladi. Xonandaning ajoyib musiqiy xotirasi va ovozining noyob go'zalligini har bir tinglovchi his eta olardi. Saodat Qobulova repertuarini milliy mumtoz musiqa durdonalari bilan bir qatorda turli janrdagi folklor qo'shiqlari bilan boyitgan. Konsert repertuari ham, teatr repertuari ham xonandadan xalq-professional xonandalarning ko'p asrlilik amaliyoti asosida shakllangan o'ziga xos vokal texnik mahoratga ega bo'lishini talab qilardi. 1948–1954-yillar mobaynida u Moskva konservatoriyasi qoshidagi o'zbek opera studiyasida K.Vaskova va D.Belyavskayalardan tahsil olgan.

O'qituvchilari uning ovozi xususiyatini tezlik bilan aniqlashga oshiqmadilar. Avvaliga, Saodat Qobulova ovoziga xos bo'lgan ortiqcha kamchiliklarni bartaraf etishga e'tibor qaratib, shogirdining butun diapazonda ovoz kuchini ortiqcha ishlatishni to'xtatishga erishdilar. Keyinchalik xonandaning koloraturali soprano sifatida shakl-

langan ovoz diapazoni uch yillik ta'limdan so'ng ma'lum bo'ladi. Saodat Qobulovaning eslashicha: *"O'qituvchimning barcha ko'rsatmalarini yodlab, ariya yoki romansni ma'lum bir qismini bir necha marta kuylar edim, unga to'g'ri ifoda, ovozga e'tibor berib va mazmun berishga harakat qilar edim"* [4, c. 33]. Koloraturali soprano yuqori registri erkin boshqarishni talab qiladi va Saodat Qobulovaga har kuni turli xil mashqlarni takrorlashga to'g'ri kelardi. Saodat lirik-koloraturali soprano ovozi uchun yozilgan asarlar ijro eta boshlaydi.

To'g'ri tanlangan repertuar xonandaning badiiy shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatardi, bu esa vokal-texnikasining takomillashuvi uchun juda muhim edi. Turli asarlarni ijro etganda, vokal texnikasi o'zgarimasligicha qolar, faqat asarning uslubi, uning emotsional mazmuni va kompozitor yozish texnikasiga qarab o'zgarishlar kiritilardi. Shu tariqa, Saodat Qobulova o'zining orzu qilgan maqsadi sari qadamba-qadam borardi. Bir necha yil o'tgach, studiyadagi ta'limi davomida uning yakka kuylash qobiliyati shakllandi. Uning ovozi (lirik-koloraturali soprano) chiroyli va yoqimli tembrga ega bo'ldi. Ovozi diapazon bo'ylab yumshoqlik, noziklikka ega bo'lib, sahnada o'zini erkin tutadi va ajoyib rezonans texnikasidan mohirona foydalana boshlaydi.

Xonandaning musiqiy mahorati sahnaviy obraz yaratish jarayonida namoyon bo'ldi. U sahnada o'zini erkin tutishni o'rgandi. Uning tashqi ko'rinishi sahna talablariga juda mos kelardi. 1954-yil Saodat Ona Vataniga qaytib, Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatrida o'z faoliyatini davom ettiradi. Bu teatrdagi T.Sodiqov va R.Glierning "Layli va Majnun" operasida debyut qildi. Unga topshirilgan Jamila obrazi yosh xonandaning debyuti uchun opera mualliflari tomonidan maxsus kiritilgan edi. Hajmi kichik bo'lgan ushbu rolda u vokal-musiqiy obrazni yaratishga muvaffaq bo'ldi.

Tinimsiz ovoz mashqlari, repertuarga jiddiy va e'tiborli yondashuv, tabiiy iste'dod Saodat Qobulovani asosiy qahramonlar partiyasini ijro

etuvchi eng yaxshi ijrochilardan biri sifatida tanitdi. Ushbu obrazlardan biri – “Tohir va Zuhra” operasidagi yosh Zuhra obrazidir. Zuhra partiyasini turli avlodlarning san’atkorlari ijro etib kelishgan. Ushbu operaning ilk sahnaga (40-yillar oxiri – 50-yillar) qo’yilishida Zuhra obrazini Halima Nosirova yaratgan edi. U ushbu obrazni Halima Nosirovaning ijro talqiniga o’xshatmaslik uchun ko’p mehnat qildi.

Uning iste’dodi muxlislariga katta quvonch va ko’tarinki kayfiyat olib keldi. Saodat Qobulovanning ijrosi hatto yaqinda bu partiyada Halima Nosirovani eshitganlarni ham chuqur taassurotga soldi. Bu san’atkorning ushbu obrazda yangi qirralarni topib, namoyish qila olganidan dalolat beradi. Zuhra partiyasi, oldin Saodat Qobulova ijro etgan partiyalardan farqli o’laroq, xalq qo’shiqlari ohanglari bilan boyitilgan edi. Ikkinchi akt finalidagi Zuhra partiyasi “Suv kelar axta, axta” kabi milliy kuylarga asoslangan.

“Xonanda oldida “qanday kuylash kerak?” degan ko’plab muammolar paydo bo’ldi. Ushbu operada xalq professional xonandalari qo’shiqlarini kuylashda qo’llagan uslubni saqlab qolish mumkinmi? Aniqki, yo’q. Zuhra partiyasida qo’llangan kuylar boshqa janrga – operaga kirganini hisobga olish lozim edi, bu esa murakkabroq musiqiy-dramatik vositalarni va simfonik rivojlanishni talab qilar edi” [1, c. 161].

Bu ijrochidan boshqacha yondashuvni talab qildi. Shu bilan birga, melodik material, mazmun va obrazning xarakteri qat’iy akademik qoidalarga rioya qilishga yo’l qo’ymadi, bu qoidalar Yevropa opera-konsert ijrochiligidan xosdir. Zuhra partiyasida esa, Saodat Qobulova metroritm, ovoz tembri va ovozning ochiqchiligi darajasiga nisbatan akademik opera kuylashning qat’iy usullaridan chiqib ketdi.

Zuhra partiyasi 6-sahna ko’rinishini ijro etishda ham, o’zbek vokal asarlarining katta qismini ijro etishda ham alohida qiyinchiliklarni ya’ni tessitura fakturasi keltirib chiqaradi, chunki u markazda joylashgan bo’lib, bu lirik-koloraturali soprano uchun ayniqsa qiyin. Chunki ovoz apparatini tegishli tarzda moslashtirib, ovozning yengilligini sozlashga ortiqcha sabab bo’ladi. Lirik-koloraturali soprano ovozi asosan yengillik, osonlik va uchinchi registrning (bosh rezonatori) katta harakatchanligi bilan ajralib turadi. Bu ovoz

diapazon bo’yicha to’g’ri ovoz chiqarishda eng keng ovoz hisoblanadi.

Xonanda ovozinig tembr ranglarini topishga muvaffaq bo’ldi, bu ranglar ovozni chuqur-lashtirmaydi, aksincha, uni yengillashtiradi. Kuy-ning tayanch ovozlari sarmazmun tarzda, katta mahorat bilan qo’shilgan ko’krak registrda yangraydi. Saodat Qobulovanning vokal ijrosida barcha notalar ovoznig pozitsiyasi, kuchi, tembri jihatidan mutlaqo bir xildir, barcha ovozlari bir-biri bilan bir tekis bog’langan. Ovoz tembrlarini mayin boshqarish xonandaga asarning intonatsion mohiyatini ochish imkonini beradi – tembr-semantik ranglar bilan ovoznig xarakteri, obrazi, kayfiyatini yetkazadi. Qo’shiqchi o’zini markaziy va past notalarda ovozni zo’riqtirish xataridan saqlay oldi. Bularning barchasi qorin va ko’krak nafasining birlashishi, ya’ni diafragmadan nafas olish bilan amalga oshirildi.

Zuhra partiyasi uning repertuaridagi birinchi yetakchi partiya edi, ungacha Saodat Qobulova o’zbek repertuarida hech qanday yetakchi partiyaning ijro etmagan edi. Bu obrazning muvaffaqiyatli chiqishi qo’shiqchini eng yaxshi ijrochilar qatoriga ko’tardi. Bizning fikrimizcha, aynan shu paytdan boshlab uning ijodiy faoliyati namoyon bo’la boshladi. Saodat Qobulovanning asosiy yutug’i – uning rang-barang nyuanslarga boy ovozidir.

U o’z ovozidan katta texnik erkinlik bilan foydalanadi. Intonatsiyasi benuqson aniq, kuylayotganda nafas olishi “beintih”. Ovoznig tembri musiqiy sozlar bilan ajoyib uyg’unlikda birlashadi. Shuning uchun ham, ansamblda Saodat Qobulova tomonidan ijro etilgan asarlar ko’pincha musiqaning ajralmas qismiga aylanadi.

Uning ovozi ilqlikka ega bo’lib, bu xususiyat ayniqsa, xalq og’zaki ijodi namunalari ijrosida yorqin namoyon bo’ladi. Opera ijodi bilan bir vaqtda Saodat Qobulovanning konsert faoliyati ham rivojlandi. Turli konsert dasturlari bilan u Hindiston, Pokiston, Kambodja, Tailand, Birma kabi davlatlarga gastrol safarlar uyushtirgan. Xonandaning asosiy repertuariga o’zbek xalq qo’shiqlari, Sharq xalqlari qo’shiqlari, romanslar va o’zbek kompozitorlarining asarlari kirgan.

Xonandaning hayotida esda qolarli voqealardan biri 1957-yilda Moskvada bo’lib o’tgan yoshlar festivali bo’ldi. U yerda Saodat O’zbekistonning vokal san’atini namoyish qildi. U hakamlar hay’atiga uzoq yillik izlanishlar va doimiy mashqlar natijasini taqdim etdi. Saodat Madam Batterflyayning ariyasini (“Chio-Chio-San” operasi), Leylaning ariyasini (“Marvarid qidiruvchilar” operasi), Asal (“Gulsara” operasi), shuningdek, S.Yudakovning

“Dugonalar” qo‘shig‘ini va “Samarqand ushshog‘i” kabi asarlarni ijro etdi. Turli xususiyat va uslubga ega bo‘lgan ushbu asarlarda o‘zbekistonlik yorqin ijrochining iste’dodi har tomonlama namoyon bo‘ldi. Uning ijodiy diapazonining kengligi har bir tomoshabinni hayratga solar edi.

U Yevropa klassik musiqasi va milliy o‘zbek musiqasining turli ijodiy uslublariga birdek yetib bora olardi. Xonanda katta ariyada ham, kamtarin romansda ham, xalq qo‘shig‘ida ham katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Buning barobarida uning san’at vositalari juda xilma-xil edi. Bir obrazdan ikkinchisiga, ko‘pincha kontrastli, kutilmagan o‘tishlar tabiiy va plastik bo‘ldi. Saodat Qobulova poetik, nozik, nazokatli Asal va jo‘shqin his-hayajonga to‘lgan Batterflyay, mazmunli, oliyjanob va beqiyos ta’sirchan Leyla obrazlarini yarata oldi. Boshqacha qilib aytganda, u har xil asarlarning uslubi va obrazlarini mohirona tushunish qobiliyatini namoyon qildi.

Katta muvaffaqiyat va Oltin medalga sazovor bo‘lishi uning jamoatchilik tomonidan keng tan olinishiga sabab bo‘ldi.

1957–1959-yillarda teatr repertuari o‘zbek kompozitorlarining beshta yangi opera asarlari bilan boyidi. “Zaynab va Omon”, “Maysaraning ishi”, “Ulug‘bek”, “Dilorom” operalarining paydo bo‘lishi zamonaviy vokal ijrochilik san’ati an’analarning rivojlanishiga sezilarli turtki bo‘ldi. Bu asarlar Saodat Qobulovanning repertuarini yangi partiyalar bilan boyitdi. Har bir yangi opera partiyasi uning repertuarida muhim o‘rin tutadi. Ular orasida eng yorqin va murakkabi Dilorom obrazi bo‘lib, u Saodat Qobulovanning mashhur rollaridan biriga aylandi. Ushbu partiyaning ijro etish uning 1959-yilda Xalq artisti unvoni bilan taqdirlanishiga sabab bo‘ldi.

Dilorom operasida Diloromning “Qalb yonar” (birinchi ko‘rinish) ariyasi taqdim etilgan. Dilorom obrazida uning ovozi yuqori registrlarda tenglikni saqlab, notalarning aniq eshutilishini ta’minlagan. Bu uslub “Ayriliq azobi” (“to‘rtinchi ko‘rinish”) ariyasida namoyon bo‘lgan.

Tahlil jarayonida shular ma’lum bo‘ldiki: “Qalb

yonar” (birinchi ko‘rinish) ariyasi, “Jonim mening” (ikkinchi ko‘rinish) romansi, “Ayriliq azobi” (“to‘rtinchi ko‘rinish”) kabi ariyalarda Saodat Qobulova o‘zining yuksak vokal mahoratini namoyish etgan. Uning ijrosidagi har bir aspekt nafaqat texnik jihatdan mukammal, balki emotsional jihatdan ham chuqur hissiylikni aks ettirgan.

Keyingi yillarda xonandaning repertuari klassik operalardagi yangi obrazlar bilan boyidi. Bular: “Rigoletto” operasidagi Jilda, “Traviata” operasidagi Violetta, “Sevilya sartaoshi” operasidagi Rozina obrazlaridir. Bu obrazlardagi o‘z qahramonlarining hissiyotlarini tabiiy va haqqoniy tarzda tomoshabinlarga yetkazib beradi.

Vokal imkoniyatlari nuqtai nazaridan Saodat Qobulovanning ovozi kamdan-kam uchraydigan, noyob ovoz hisoblanadi. U o‘z yurtdoshlari orasida kam uchraydigan koloraturali soprano ovoziga ega edi. Uning ovoz temбри o‘zgacha va go‘zal, muloyim va yoqimli. Diapazoni qariyb 2,5 oktavani qamrab oladi. Uning ovozida o‘z xalqining qo‘shiqchilik an’analari va Yevropa vokal maktabining ulkan imkoniyatlari bir butunlikda mujassamlashgan. Texnik erkinlik va virtuoslik Saodat Qobulova ijrosining ajralmas va muhim jihatlaridan biri bo‘lib, bu sifatlarni har bir tinglovchi osonlik bilan payqashi mumkin. Uning ijrosida hech qanday tashqi ta’sirlar, ortiqcha yorqinlik yoki hayajonlanish yo‘q.

Saodat Qobulovanning ovozini biz ko‘pincha efirda eshitamiz. Har doim ijodida yangiliklar bo‘lgani sababli, uning ovozi eshituvchilarga yoqadi. Saodat Qobulova, o‘zbek vokal san’atining yaqqol vakillaridan biri sifatida, yuqori ijro madaniyatini namoyon etgan. Uning texnik mahorati, interpretatsiyasidagi o‘ziga xoslik, aniq bir maqsadga yo‘naltirilganligi, ijodiy ilhomi va tabiiylik bilan belgilangan artistik qobiliyati har doim eshituvchilarni maftun etadi. Uning opera ijrochiligidagi yuqori vokal madaniyati, shu yo‘nalishda ijod qilayotgan yosh vokal ijrochilarga texnikaviy mukammallikka erishishda namuna bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Пеккер Я. Узбекская опера. – Москва: Всесоюзное издательство «Советский композитор» 1963. – 284 с.
2. Ismoilova M. Vokal o‘qitish metodikasi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Musiqqa nashriyoti, 2011. – 65 b.
3. Рыжина А. Жизнь – песня // Самосветы. – Ташкент: Издательство имени Гафура Гуляма, 1977. – 72 с.
4. Сраджева О. Педагогические принципы Кабуловой. – Ташкент, 1996. – 16 с.
5. Юлдашбаева Т. Мастера узбекской оперной сцены. – Ташкент: Издательство имени Гафура Гуляма, 1985. – 33 с.
6. Xamidova M. A. Xonandalik san’ati: jahon va o‘zbek milliy an’analari. – Toshkent: San’at jurnali nashriyoti, 2009. – 234 b.